

**ДИСКУРС У МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ:
ВЕРБАЛЬНІ ТА НЕВЕРБАЛЬНІ
ЗАСОБИ КОМУНІКАЦІЇ**

УДК 316.7

І.А.Суріна

**ОСОБЛИВОСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ
ПОЛІКУЛЬТУРНОГО СУСПІЛЬСТВА¹**

Актуальність. У сучасному світі, з його наростаючою тенденцією глобалізації, особливого значення набувають міжкультурні взаємодії і їх вплив на формування і зміну життєвого світу представників різних культурних груп.

Зміни в умовах нестійкості соціальної системи, які характерні сучасному суспільству, привели до реформування усіх сфер суспільного життя, що обумовило необхідну адаптацію до швидко мінливих соціальних умов. Внаслідок чого, формування якісно нових економічних умов життєдіяльності зумовили кардинальні зміни життєвих цінностей і орієнтирів, норм соціального поведінки, ментальності, змінилися також соціальні взаємодії. В умовах глобалізації, що розвивається в геометричній прогресії, особливу значимість набувають міжкультурні взаємодії та їх вплив на формування та зміну картини світу і життєвого світу представників різних культур.

Як зазначає П. А. Сорокін, без культурних цінностей людська взаємодія була б просто фізичним, а не соціальним явищем. Без включення культурного елемента, значення цінностей і норм неможливо вивчати фактори, що регулюють взаємодію між індивідами, що становлять сутність будь-яких соціальних інститутів і організацій [Сорокін 1992: 219].

Мета цієї статті – описати особливості міжкультурної взаємодії в полікультурному суспільстві в умовах глобалізації та, зокрема, в умовах міграційної кризи.

Виклад основного матеріалу. Ф. Тенбрук стверджує, що „культура є суспільним фактом, оскільки вона є репрезентативною культурою, тобто виробляє ідеї, значення та цінності, що діють завдяки їхньому фактичному визнанню. Вона охоплює усі вірування, уявлення, світогляд, ідеї та ідеології, що впливають на соціальну поведінку, оскільки вони активно розділяються людьми, що користуються пасивним визнанням” [Tenbruck 1990: 29], або заперечується. В цьому сенсі культура не пасивна, а усі суспільні процеси залежать від культури, від культурної традиції. „Репрезентативна культура репрезентує у свідомості членів суспільства все і будь-які факти, які щось означають для діючих

---

¹ У статті переклад з російської, польської та німецької мови, виконаний автором.

індивідів. І означають вони для них саме те і тільки те, що дано в культурній інтерпретації” [Іонин 1999: 49].

Репрезентація культурної традиції відображається в міжкультурних взаємодіях і є головним чинником цих взаємодій. Саме тому так важливе питання розуміння людьми один одного, що репрезентують різні за формою й змістом культури мислення, системи цінностей і стилі поведінки. Міжкультурні взаємодії – це особливий вид відносин і зв'язків (безпосередніх та опосередкованих), які складаються, щонайменше, між двома культурами, а також тих впливів і взаємних змін, що виникають у ході цих відносин. Вирішальне значення в процесах взаємодії культур набувають зміни станів, якостей, сфер діяльності, цінностей взаємодіючих культур, запозичення і породження нових форм культурної активності, духовних орієнтирів, способу життя та зміни картини світу людей [Гайсанов 2006: 147-148].

Культура, у сенсі впливу на життя людини і соціальних груп, суперечлива. З одного боку, вона сприяє закріпленню цінних і позитивних (з точки зору суспільства) зразків поведінки та передачі їх наступним поколінням, а також іншим культурним групам. Створюючи духовний світ, вона сприяє людському спілкуванню. З іншого боку, культура здатна за допомогою певних моральних форм закріпити несправедливість, забобони, нелюдську поведінку. Як показує соціальна практика, в одній культурі можуть проявлятися два полярних ціннісних полюса, де, з одного боку, виступають загальнолюдські моральні цінності, в тому числі цінності добра, свободи, краси, миру, толерантності, з іншого – цінності війни, насильства, нетерпимості, зла [Сурина, Гайсанов 2013: 165-184].

Теза про те, що культурні елементи і культурні комплекси змінюються у часовому континуумі, становить основу теорії еволюційного розвитку культури. Відповідно до даної теорії, зміна культурних зразків відбувається від простого до складного, від однорідності до неоднорідності. Перетворення культурних комплексів у соціальних інститутах призводить до того, що з часом змінюється культурний зміст інститутів, а також інституційні ознаки і функції, що з необхідністю призводить до змін у соціальній структурі суспільства. При цьому розвиток культури відбувається по висхідній лінії, тобто кожен новий рівень культури являє собою сукупність більш складних, більш гуманних і більш досконалих зразків культури [Фролов 1999: 60-61].

Така еволюція культури може проходити між культурами, як всередині полікультурного суспільства, так і між різними суспільствами. Міжкультурна взаємодія виступає як домінанта глобалізації. В епоху глобалізації культурна взаємодія може мати етноцентрический, мультинаціональний, глобальний або транснаціональний характер. Тут головне, щоб основою такої взаємодії було розуміння не того, що якась культура "краще" або "гірше", а те що вона "інша" і виступає рівноправним партнером у цій взаємодії.

У міжкультурній взаємодії ми виділяємо такі рівні:

1. В залежності від суб'єктів взаємодії:

- мікрорівень або індивідуальний - взаємодія двох особистостей, що представляють різні культури,
- мезорівень або груповий - взаємодія двох або більше груп, які репрезентують різні культури,
- макрорівень або суспільний, коли суб'єктами такої взаємодії є суспільства з різними культурними традиціями.

2. В залежності від рівня взаємодії:

- побутовий рівень, тобто на рівні побутової культури,
- професійний, тобто на рівні професійної культури.

3. В залежності від ступеня складності взаємодії:

- рівень "простої" або "відкритої" взаємодії - коли стосунки або зв'язки між суб'єктами взаємодії складаються досить просто, в силу відкритості культур, розуміння і сприйняття суб'єктами взаємодії елементів іншої культури, а також є виражений вплив однієї культурної групи на іншу;

- рівень "складної" або "закритої" взаємодії - коли стосунки або зв'язки між суб'єктами взаємодії складаються досить складно, в силу нерозуміння і несприйняття одним культурним суб'єктом елементів іншої культури. Ступінь впливу однієї культури на іншу дуже малий. Тут не йдеться про "закритість" культури, так як в "чистому" вигляді "закрита" культура притаманна спільнотам ізольованим від інших, і її представники досить рідко виступають суб'єктами міжкультурної взаємодії [Surina, Gajsanow 2007: 268-269].

Зрозуміло, що представлена класифікація міжкультурної взаємодії є досить умовною. При цьому, виділені рівні взаємозумовлені і взаємопов'язані. Так, наприклад, міжкультурна взаємодія на мікрорівні може бути як простою, так і складною, і проходити у сфері побутової або професійної культури.

Механізмами міжкультурної взаємодії є толерантність (прийняття) або нетолерантність (заперечення) іншої культури. При цьому зауважимо, що прийняття і сприйняття певних культурних елементів та культурних рис можливо тільки за допомогою певної корекції і переосмислення. Прийняття припускає запозичення і саме культурна традиція задає певну логіку запозичення. Адже будь-яка культурна риса може поступатися місцем іншій – запозиченій з іншої культури, тільки в тому випадку, якщо вона не є дуже суттєвою [Сурина 2013: 224-236].

В залежності від напрямку культурної взаємодії - напрям "всередину" чи напрям "зовні" - виділені механізми призводять до різних станів розвитку культур. Ними можуть бути: сегрегація, маргіналізація, інтеграція²:

---

² Ці ситуації були описані, зокрема, дивись: Berry J.W., Poortinga Y.N., Segall M.N., Basen P.R. Cross-cultural psychology: research and application. – N.Y. 1990.

1. Сегрегація – ситуація, коли група або її члени, що репрезентують одну культурну традицію, зберігаючи свою культуру, існують ізольовано, незалежно. Вони допускають існування інших культурних груп, з іншим властивим їм баченням світу, але як би "на відстані". При цьому вони відмовляються від контактів з іншою культурною групою заради збереження "свого" позитивного образу, правдивість існування якого виникає за допомогою штучного видалення "картин світу" та "життєвих світів" інших культурних груп. Однак, за своєю природою будь-яка культура не може існувати в замкнутому просторі і бути повністю "закритою", бо навіть заперечення "чужого" передбачає його порівняння зі "своїм", стаючи фактом духовного життя, залишаючи слід на розвитку "своїх" культурної системи.

2. Маргіналізація – ситуація, коли одна культурна група в культурній взаємодії приймає тільки частину елементів іншої культури. Ця ситуація є проміжною між сегрегацією та інтеграцією.

3. Інтеграція - ситуація, коли кожна з взаємодіючих культурних груп та їх представники зберігають свої, властиві їм культурні традиції, але одночасно з цим взаємодіють на основі прийняття або запозичення культурних традицій інших груп. Це найбільш позитивна форма міжкультурної взаємодії, у якій члени різних культурних груп повністю долають бар'єри прийняття іншого способу життя, іншої "картини світу" та навіть знаходять позитивні моменти такої різниці і такого взаємного існування.

"Картина світу" розуміється нами як зв'язне уявлення глобального образу світу, що лежить в основі світобачення людини (або групи) і життєвого світу, що репрезентує сутнісні властивості і риси світу в його розумінні, та є результатом, насамперед, його соціальної активності. Картина світу дуалістична за своєю природою. Вона існує як не опредмечений елемент свідомості та життєвої діяльності людини, а також у вигляді "опредмечених" слідів, що з'явилися в результаті життєдіяльності людини. "Відбитки" картини світу можна виявити в мові, жестах, образотворчому мистецтві та музиці, а також в ритуалах, моді, етикеті, способах ведення господарства, соціокультурних стереотипах поведінки людей.

З одного боку, картина світу синтезує в собі єдність особистого і суспільного. Посередником такого синтезу є культура. З іншої сторони, картина світу зумовлюється певними культурними традиціями. Картина світу сприяє досягненню єдності бачення дійсності, створює засіб, що забезпечує інтеграцію різних культурних груп. Подібність картин світу в уявленні різних культурних груп обумовлює ефективність міжкультурної взаємодії. Картина світу виявляє себе через вчинки людей, а також через їх пояснення своїх вчинків. Картина світу лежить в основі формування життєвого світу культурної спільності.

„Життєвий світ” культурної (в тому числі етнічної) спільноти – це граничні преференції, оціночні значення, засновані на етнічній культурі,

в тому числі і системі етнічних цінностей, а також на соціальному досвіді даної спільноти. По суті «життєвий світ» формується в повсякденному житті з придбанням соціального досвіду та змінюється відповідно до конкретно-історичного періоду розвитку культурної спільноти. Спочатку його формування здійснюється в ціннісно-орієнтованих групах у процесі первинної соціалізації. Лише потім з розширенням соціального оточення, придбанням і диференціацією соціального досвіду, зміною інтенсивності соціальних взаємодій, збільшенням мобільності між різними ціннісно-орієнтованими групами, „життєвий світ” змінює свою конфігурацію, самоорганізується, відповідно змінюючись в просторово-часовому і ціннісно-нормативному вимірах. „Оціночні значення” виражаються в різних елементах культури: мові, відносинах, традиції, канонах і т. п. Основу граничних преференцій становлять соціальні (в тому числі міжкультурні) взаємодії, зумовлені цінностями та нормами, що розділяються більшістю представниками культурної спільноти та визначаються у співвідношенні „ми-вони” [Сурина 1999: 57].

Розглядаючи мезо - і мікрорівень міжкультурної взаємодії, можна помітити, що в один і той же період різні групи всередині суспільства можуть мати різні картини світу, у яких є загальний „каркас”, але розрізняються самі схеми і логіка їх побудови. Це свідчить про те, що навіть всередині одного суспільства картини світу різних культурних груп проявляються абсолютно різним, часом навіть суперечливим, чином.

Питання міжкультурної взаємодії особливо загострилися в останні роки, коли спостерігається міграційна криза в європейських країнах.

Міграційний криза проявляється, принаймні, у двох напрямках та у двох формах: еміграції та імміграції. Статистика Європейського Союзу (ЄС) з міжнародної міграції показує, що в 2015 році 4,7 мільйона людей іммігрувало до однієї з держав-членів ЄС, в той час як, принаймні 2,8 мільйона емігрантів покинули будь-яку державу-члена ЄС. Найбільше число іммігрантів у 2015 році прийняли такі країни: Німеччина (1 543,8 тис.), Великобританія (631,5 тис.), Франція (363,9 тис.), Іспанія (342,1 тис.) і Італія (280, 1 тис.). Найбільше число емігрантів в 2015 році було зафіксовано в Німеччині (347,2 тис.). За нею йдуть Іспанія (343,9 тис.), Великобританія (299,2 тис.), Франція (298 тис.) і Польща (258, 8 тис.). В цілому у 17 країнах ЄС було зафіксовано вищий рівень імміграції, ніж еміграції, в той час як в таких країнах, як Болгарія, Ірландія, Греція, Іспанія, Хорватія, Кіпр, Польща, Португалія, Румунія, Латвія і Литва, число емігрантів перевищило кількість іммігрантів [Eurostat 2017].

Міграційні процеси як у світовому, так і в європейському масштабі впливають на всі сфери людської діяльності, обумовлюють напрями розвитку суспільства, створюють мультикультурні суспільства, а також впливають на омолодження або старіння населення. Як підкреслює С.Курек, „міграції будуть додатковим чинником,

стимулюючим або гальмуючим прогрес старіння населення, який буде розрізнятися у регіональному виміру” [Kurek 2006: 394-398].

На тлі загальної міграції виділяється міграція молоді. Молодь є групою особливо схильною до мобільності, у тому числі просторової мобільності. Проблема міграції молоді посилюється в останні роки та стосується багатьох європейських країн, в яких міграція молоді є ключовою проблемою. Молоді люди є однією з найбільш численних груп мігрантів, а exodus молоді сягає безпрецедентних масштабів. За даними Євростату, у 2016 році з двадцяти шести європейських країн емігрувало 751 082 молодих людей у віці 15-29 років, у тому числі з Франції – 108 355, Німеччини – 104 028, Іспанії – 81 607, Польщі – 62 965 [Eurostat 2016]. В цілому з країн Євросоюзу емігрувало 2,8 млн. осіб [Eurostat 2017], а молодь у віці 15-29 років становить 26,8 відсотка всіх емігрантів.

С.Козак підкреслює, що є люди, для яких „міграція стає своєрідним способом життя”. Прийняття та звикання мігранта та його родини до такої моделі викликає постійне відкладання повернення, а мігранти потрапляють у „пристрасть” мігрування [Kozak 2010].

Говорячи, наприклад, про Польщу, ми хотіли б відзначити, що останнім часом Польща стала однією з найпривабливіших країн для іноземних студентів. У 2016/2017 навчальному році (станом на 30.11.2016 р.) у польських вишах навчалось 65 793 іноземних студентів, що становило 4,9% загальної кількості студентів. Іноземні студенти представляли 171 країну з усіх континентів світу, але рівень представлення був різний. Більшість іноземних студентів склали студенти з Європи - 81,6% (44 країни - 53 719 осіб) [GUS 2016: 136-140].

В останні чотири роки Польщу „заливає хвиля” імміграції, насамперед, з України. На кінець 2017 році в Польщі кількість іммігрантів з України була близько 1,2 млн. осіб, „в подальші роки обсяг міграції з України буде менше і буде рости 200-300 тисяч. чоловік на рік”, - стверджує Я.Котловські заступник директора Департаменту економічного аналізу Національного банку Польщі [Bankier 2017]. При цьому велику частину українських іммігрантів становлять молоді люди – від 2014 року 65% становили особи віком 18-35 років, середній вік в цій групі склав 33 роки [Chmielewska, Dobroczyk, Puzynkiewicz 2016].

На тлі загальної української міграції окремою, але теж важливою групою іммігрантів з України, є група студентської молоді. Кількість українських студентів у польських вишах також стрімко росте. Так, у навчальному році 2016/2017 у польських вищих навчальних закладах навчалось 35 584 студентів з України, що становило 54,1% загального числа студентів-іноземців, а в 2015 р., за даними Головного управління статистики Польщі, у вищих навчальних закладах було зареєстровано 30,6 тис. студентів з України. По відношенню до 2014 року їх кількість збільшилася на 30,8%, а по відношенню до 2013 року – в два рази.

Необхідно зауважити, що польське суспільство розділене в питанні мігрантів, які намагаються потрапити до країн Європейського

Союзу: частина є "за" прийняттям мігрантів (38%), а більше половини – проти (56%) [TVN24 2015]. Приплив мігрантів призведе до того, що будуть виникати міграційні мережі, а процес міграції - як своєрідна життєва стратегія - стане широко прийнятою серед жителів цих країн й наступить ефект „сніжної кулі”.

Така ситуація обумовлює специфіку механізмів міжкультурної взаємодії і формування картини світу різних етнокультурних спільнот.

Більшість українських мігрантів хоче залишитися жити і працювати у Польщі. Як показує соціальна практика, незважаючи на культурну, територіальну та мовну близькість, процес асиміляції є багатоаспектним. Це підтверджується відторгненням і неприйняттям частиною польського населення (на прикладі Сходу і Півдня Польщі) українських іммігрантів.

Поділ локальних спільнот (місцевих громад), де будуть жити іммігранти, на "своїх" і "чужих" стане реальним явищем суспільного життя, а з часом, ймовірно, натуральним станом. Через менталітет іммігранти будуть підтримували „своє” відмінне культурно середовище. Часом подібна локалізація іммігрантів може знайти своє вираження у зростанні антімігрантських настроїв, а іноді – навіть у відкритих конфліктах і протистоянні між мігрантами та місцевим населенням.

Такі стан обумовлює відмінності міжкультурної взаємодії.

Локалізація іммігрантів у „чужому” середовищі, з домінуючою культурою, обумовлює існування поруч кілька середовищ життя з різними ціннісно-нормативними системами, правилами поведінки, насамперед на рівні мікросередовища. Функціонування локального середовища – як бі- або полікультурного – буде пов'язано зі з'єднанням "свого" і "чужого" оточення. У процесі асиміляції можуть виникнути конфлікти на ґрунті культури, що призведе до формування агресивного середовища та утруднення міжкультурних взаємодій. У такій ситуації можна очікувати, що створення "нового" локального мультикультурного середовища на основі поєднання різних культурно "свого" та "чужого" середовища буде вимагати пошуку нових ефективних форм життя [Surina, Gaysanov 2015], а також побудови життєвого світу поліетнічної спільноти.

С. В. Лур'є, розглядаючи етнічну картину світу пише, що вона мінлива з плином часу, причому люди не завжди усвідомлюють культурні розриви. Незмінними виявляються лише логічно незрозумілі, прийняті в етнічній картині світу за аксіому, блоки, які зовні можуть виражатися в найрізноманітнішій формі. На їх основі етнос вибудовує нові картини світу – такі, які мають найбільші адаптивні властивості в даний період існування етносу [Лур'є 2013].

На основі виділених вище механізмів та існування різних життєвих світів, міжкультурна взаємодія реалізується на основі діалогу або конфлікту культур.

Для діалогу культур характерне ставлення культури до культури як рівноправних, рівноцінних, але різних. Діалог культур – це спосіб

висловити готовність до міжособистісної і міжнаціональної культурної взаємодії. Саме тому, наскільки та чи інша культура здатна сприймати іншу культуру, зі розумінням її справжнього смислу і потенціалу, з її особливими і специфічними рисами, можна судити про рівень розвитку культури. Діалог культур допускає можливість запозичення однієї культурною групою культурних зразків, стилів, моделей поведінки іншої групи й не відкидає можливість такого запозичення. Діалог культур призводить до інтеграції культурних груп на допустимому або встановлюємому культурною традицією цих груп, рівні.

Згідно з однією з теорій, конфлікт культур є наслідком конфлікту цивілізацій. Так, Самюель Хантінгтон стверджує, що період панування однієї цивілізації завершується, світ вступає в епоху мультицивілізаційної взаємодії, в ході якої йде біполярна розстановка сил за принципом „Захід і всі інші”. Цей процес, з одного боку, загострюється глобалізацією, яка, роблячи світ „тісним”, сприяє зростанню числа міжцивілізаційних контактів (пред'явленням ідентичностей), а з іншого боку, провокується і самим Заходом, фактично силою нав'язує Третьому світу свою систему ціннісних пріоритетів [Хантінгтон 2003].

Ми ж вважаємо, що конфлікт культур – це зіткнення різних, більш того неприйнятих картин світу різних культурних груп. Основою конфлікту є нетолерантність, відторгнення іншої культури. Найчастіше, в основі конфлікту є розузгодження, невизнання, неприйняття системи культурних цінностей одних груп іншими. Крім того, системи цінностей „можуть виступати в якості самодостатніх джерел мотивації, що діють на основі поділу спільнот на „своїх” і „чужих”. Саме в цьому випадку ми спостерігаємо ціннісний конфлікт” [Здравомыслов 1996: 122].

Виходячи з того, що цінності є основоположним елементом культури, а ціннісні установки визначають поведінку людей, можна стверджувати, що ціннісний конфлікт виступає однією з підстав конфліктів культур. Ступінь вираженості такого конфлікту визначає соціокультурну дистанцію між різними культурними групами. Конфлікт культур не допускає, скоріше відкидає, можливість запозичення однієї культурної групою культурних зразків, стилів, моделей - іншої групи. Конфлікт культур призводить до сегрегації або ж до маргіналізації культурних груп.

У кінцевому підсумку, у міжкультурній взаємодії діалог культур може привести до локалізації джерела добра, а конфлікт – джерела зла. При цьому, в однаковій мірі, як і діалог, так і конфлікт культур, як основа міжкультурної взаємодії, сприяють формуванню та створенню життєвого світу.

Одним з факторів, що впливають на життєвий світ, а також формування картини світу і осягнення реальності, а часом і на їх конструювання, є мистецтво. Мистецтво є універсальною константою міжкультурної взаємодії. Міжкультурні контакти в такій зоні

породжують безліч проблем, які обумовлені розбіжністю норм, цінностей, особливостей світогляду різних культурних груп і т. п. Найвні комунікативні проблеми трансформуються в бар'єри при їх стійкому відтворенні протягом певного періоду часу. Тому успішність взаємодії залежить від досягнення консенсусу з приводу правил і схем комунікації, не порушуючи інтересів представників різних культур. Неминучо стає адаптація традиційних моделей монокультурних інтеракцій до нового соціального середовища на тлі збереження культурного різноманіття світу.

Мистецтво відтворює різні культурні традиції, використовуючи різні моделі та стилі у творчості. Творчість відображає ідеї, значення і цінності, властиві певній культурі. Воно втілюється в певну культурну модель, яка репрезентується творами мистецтва. Однак, використання різних моделей і стилів призводить до утворення так званої „культурної комунікативної осі”, на одному полюсі якої знаходиться ситуація прозорості і зрозумілості, а на іншому – ситуація повного блокування розуміння використовуваних культурних кодів. Будуючи культурну взаємодію на основі такої осі, ми можемо говорити про асиметричну міжкультурну взаємодію.

Тенденції комунікативної відкритості і замикання, певною мірою, властиві будь-якій спільноті. Саме тому міжкультурний діалог не може бути розглянутий як суто технічний, перекладацький оскільки обумовлений властивими тій чи іншій культурній групі інтересами, цінностями, вчинками, а в багатьох випадках багатовіковою історією тієї спільноти, з якою представники цих груп, себе співвідносять [Ярмахов 2002: 183-185].

Висновки. Таким чином, будь-яка культура яким би не була її участь у міжкультурній взаємодії, все одно зберігає свої неповторні та унікальні особливості – систему цінностей, стиль мислення, особливості світосприйняття і т.п. Але може бути саме цей свого роду „консерватизм” і є тою цінною якістю, яка не тільки зберігає індивідуальність і самобутність кожної культури, але і сприяє її подальшому розвитку, формує життєвий світ етносу.

У сучасному світі побудова полікультурного простору на основі міжкультурної мозаїчності можлива тільки за допомогою міжкультурної взаємодії - процесу формування способів і форм толерантних свідомості, мислення та поведінки. Це вимагає опрацювання вимог, умов, принципів і механізмів побудови такого полікультурного суспільства, а значить і розробки його моделі, з притаманною йому картиною світа, в якій є місце толерантному світу.

Література

Сорокин 1992 - Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. – М.: Политиздат, 1992. – 544 с.

Tenbruck 1990 - Tenbruck F. Repräsentative kultur, in: H. Haferkamp (Hg.), Sozialstruktur und Kultur, Frankfurt Am Main: Hrsg.von H.Haferkamp, 1990. – S.20-53.

Ионин 1999 - Ионин Л.Г. Социология культуры. – М.:Логос, 1999. – 280 с.

Гайсанов 2006 - Гайсанов К.Р. Межкультурное взаимодействие как способ формирования картины мира //Научные труды МосГУ, 2006. – № 71. – с.147-152.

Сурина, Гайсанов 2013 - Сурина И., Гайсанов К. Роль и значение поликультурного образования в современном обществе // Wieloaspektowość przemian współczesnej edukacji wyższej. Wybrane ujęcia / Red. I.Surina. – Poznań: Wydawnictwo Naukowe CONTACT, 2013. – s.165-184.

Фролов 1999 - Фролов С.С. Социология. – М.: Гардарики, 1999. – 344 с.

Surina, Gajsanow 2007 - Surina I., Gajsanow K. Międzykulturowe wzajemne oddziaływanie jako sposób poznania obrazu świata //Pokój jako przedmiot międzykulturowej edukacji artystycznej /Red.J.Chaciński. – Słupsk: Wydawnictwo Akademii Pomorskiej, 2007. – S. 267-275.

Сурина 2013 - Сурина И., Поликультурное образование как способ формирования жизненного мира молодежи //Права людини перед викликами ХХІ століття. Випуск V /за ред. І.В. Алексєєнко. - Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2013. - с.224-236.

Сурина 1999 - Сурина И.А. Ценности. Ценностные ориентации. Ценностное пространство. – Москва, 1999. – 183 с.

Eurostat 2017 - Statystyka dotycząca migracji i populacji migrantów, Eurostat 2017, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics/pl, dostęp: 10.02.2018.

Kurek 2006 - Kurek S. Przestrzenne zróżnicowanie starzenia się ludności Polski w świetle prognoz GUS // Starość i starzenie się jako doświadczenie jednostek i zbiorowości ludzkich /Red. J. T. Kowalewski, P.Szukalski. - Łódź: Zakład Demografii UŁ 2006. - S.394-398.

Eurostat 2016 - Population (Demography, Migration and Projections), Eurostat, 2016,

<http://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/deaths-life-expectancy-data>; Emigration by age group, sex and citizenship,<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> dostęp: 21.02.2018

Kozak 2010 - Kozak S., Patologia eurosieroctwa w Polsce. Skutki migracji zarobkowej dla dzieci i ich rodzin. - Warszawa: Difin SA., 2010. – 231 s.

GUS 2016 - Szkoły wyższe i ich finanse w 2016 r. /GUS, Departament Badań Społecznych i Warunków Życia. – Warszawa: GUS 2017. - 237 s.

Bankier 2017 - Na koniec 2017 liczba imigrantów z Ukrainy wyniesie ok. 1,2 mln osób //Bankier,

<https://www.bankier.pl/wiadomosc/Na-koniec-2017-liczba-imigrantow-z-Ukrainy-wyniesie-ok-1-2-mln-osob-7555291.html>, opublikowano: 3.11.2017, dostęp: 21.02.2018.

Chmielewska, Dobroczek, Puzynkiewicz 2016 - Chmielewska I., Dobroczek G., Puzynkiewicz J. Nowa fala migracji obywateli Ukrainy do Polski /Obserwatorfinansowy.pl, *Ekonomika-Debata-Polska-Świat*, opublikowano:12.12.2016, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/nowa-fala-migracji-obywateli-ukrainy-do-polski/>, dostęp: 10.03.2018.

TVN24 2015 - Wyniki sondażu przeprowadzonego Millward Brown SA dla Faktów TVN i TVN24, <http://tvn24.pl> z dn. 21.09.2015 r., dostęp: 29.10.2015 r.

Surina, Gaysanov 2015 - Surina I., Gaysanov K. Przemiany środowiska wychowawczego w kontekście kryzysu migracyjnego // *SOCIALIA 2015*. „Možnosti uplatnění sociálního pedagoga / sociální pedagogiky v současné společnosti” /Red. I.Junová, G.Slaninová.- Hradec Králové: GAUDEAMUS 2016, S.391-397.

Лурье 2013 - Лурье С.В. Этнопсихология как наука об этнической самоорганизации /[Электронный ресурс] Режим доступа: <http://ethnopsyhology.narod.ru>

Хантингтон 2003 - Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. – М.: АСТ, 2003.- 603 с.

Здравомыслов 1996 - Здравомыслов А.Г. Социология конфликта. – М.: Аспект Пресс, 1996. – 317 с.

Ярмахов 2002 - Ярмахов Б.Б. Межкультурная коммуникация: аспект социальной идентичности //Материалы международной научно-практической конференции “Коммуникация: теория и практика в различных социальных контекстах”. Ч.1. – Пятигорск: Изд-во ПГЛУ, 2002. – С.183-185.

Сурина Ирина Анатоліївна, професор, д.соціол. н., зав. кафедрою соціології, Поморської академії в Слупську, Польща.
ОСОБЛИВОСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті представлена характеристика міжкультурної взаємодії в епоху глобалізації. Описані рівні і механізми міжкультурної взаємодії. Визначено поняття "картина світу" та "життєвий світ", а також показано вплив міжкультурної взаємодії на їх формування. Особливу увагу приділено міграційним процесам у сучасній Польщі та їх впливу на поділ етнічних (іммігрантських) груп на „своїх” і „чужих”, що обумовлює їх культурну взаємодію. Показано, що за таких умов відбудеться поділ локальних спільнот (місцевих громад), де будуть жити іммігранти, на „своїх” і „чужих”, що стане реальним явищем суспільного життя, а з часом, ймовірно, натуральним станом. В результаті було зроблено висновок, що у сучасному світі побудова полікультурного простору на

основі міжкультурної мозаїчності можлива тільки за допомогою міжкультурної взаємодії.

Ключові слова: міжкультурна взаємодія, картина світу, міграція, життєвий світ, полікультурне суспільство

Сурина Ирина Анатольевна, профессор, д.социол.н., зав. кафедрой социологии, Поморской академии в Слупске, Польша. ОСОБЕННОСТИ МЕЖКУЛЬТУРНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ В УСЛОВИЯХ ПОЛИКУЛЬТУРНОГО ОБЩЕСТВА

В статье представлена характеристика межкультурного взаимодействия в эпоху глобализации. Описаны уровни и механизмы межкультурного взаимодействия. Определены понятия „картина мира” и „жизненный мир”, а также показано влияние межкультурного взаимодействия на их формирование. Особенное внимание уделено миграционным процессам в современной Польше и их влиянию на разделение этнических (иммигрантских) групп на „своих” и „чужих”, что обуславливает их культурное взаимодействие. Показано, что в таких условиях произойдет разделение локальных (местных) сообществ, в которых будут жить иммигранты, на „своих” и „чужих”, что станет реальным явлением общественной жизни, а со временем, и натуральным состоянием. В результате сделан вывод о том, что в современном мире построение поликультурного пространства на основе межкультурной мозаичности возможно только с помощью межкультурного взаимодействия.

Ключевые слова: межкультурное взаимодействие, картина мира, миграция, жизненный мир, поликультурное общество

Surina Iryna, prof. dr hab., Head of the Department of Sociology, Pomeranian University in Slupsk, Poland. THE FEATURES OF INTERCULTURAL INTERACTION IN A MULTICULTURAL SOCIETY

The article presents the characteristics of intercultural interaction in the era of globalization. The levels and mechanisms of intercultural interaction are described. The concepts "picture of the world" and "life world" are defined, and the influence of intercultural interaction on their formation is shown. Particular attention is paid to migration processes in modern Poland and their impact on the division of ethnic (immigrant) groups into "their" and "strangers", which determines their cultural interaction. It is shown that in such conditions will occur the division of local communities in which immigrants live, into "their" and "strangers", which will become a real phenomenon of social life, and over time, and natural state. In the result it was concluded that in the modern world building a multicultural area on the basis of intercultural mosaic is only possible through the intercultural interaction.

Key words: intercultural interaction, world picture, migration, lifeworld, multicultural society

Стаття надійшла до редакції 8.04.2018 р.

Прийнято до друку 10.04.2018 р.

Рецензент – к.філ.н., доц. Мигович І.В.